

УДК 330.15 : 630*6

Шубалий О.М., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ПЕРСПЕКТИВИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЛІСОВОГО СЕКТОРУ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті вивчено зміст, структуру та особливості функціонування лісового сектора, визначено основні перспективні напрями трансформації його ланок відповідно до принципів сталого розвитку, а також обґрунтовано необхідність проведення ряду організаційно-економічних перетворень для створення ефективної системи управління лісовим сектором. Запропоновано заходи з реформування системи управління лісовим господарством на національному і регіональному рівнях.

Ключові слова: лісові ресурси, лісовий сектор, лісове господарство, трансформація, сталий розвиток, система управління.

Шубалый А.М.

Луцкий национальный технический университет

ПЕРСПЕКТИВЫ ТРАНСФОРМАЦИИ ЛЕСНОГО СЕКТОРА НА ПРИНЦИПАХ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

В статье изучено содержание, структуру и особенности функционирования лесного сектора, определены основные перспективные направления трансформации его звеньев в соответствии с принципами устойчивого развития, а также обоснована необходимость проведения ряда организационно-экономических преобразований для создания эффективной системы управления лесным сектором. Предложены мероприятия по реформированию системы управления лесным хозяйством на национальном и региональном уровнях.

Ключевые слова: лесные ресурсы, лесной сектор, лесное хозяйство, трансформация, устойчивое развитие, система управления.

Shubalyi A.M.

Lutsk national technical university

PROSPECTS OF TRANSFORMATION IN FOREST PRINCIPLES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

In the article the content, structure and features of the functioning of the forest sector, defined from the perspective directions transforming its units in accordance with the principles of sustainable development, and the necessity of a series of organizational and economic reforms to create an efficient system of forest sector. The measures to reform the system of forest management at the national and regional levels.

Keywords: forest resources, forest sector, forestry, transformation, sustainability management system.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Реформування лісового сектора України має відштовхуватися від ряду природоохоронних конвенцій, які регулюють процеси лісовідновлення в планетарному масштабі. Більшість з них передбачають переведення лісового господарства на модель сталого розвитку, що дозволить не допустити зростання викидів парникових газів, ліквідувати тенденцію втрати лісового покриву, розширити економічні, соціальні й екологічні переваги, пов'язані з відтворенням лісоресурсного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. На основі опрацювання значної кількості літературних джерел представників різноманітних наукових шкіл з економіки лісівництва [1-12] встановлено, що існує велика кількість різноманітних підходів щодо трансформації лісового сектору та

застосування сучасних форм та методів використання лісоресурсного потенціалу України. Об'єднуючою магістральною лінією існуючих вітчизняних доктрин невиснажливого лісокористування є те, що структура лісового сектору України сформувалася ще в умовах командно-адміністративної економіки і відзначається нерівномірністю територіального розміщення сировинної та виробничо-технічної бази, що створює об'єктивні обмеження для застосування перспективних форм лісогосподарування, апробованих у зарубіжних країнах.

Цілі статті. Мета даного дослідження полягає у вивченні змісту, структури та особливостей функціонування лісовому сектору та визначення на цій основі перспективних напрямів трансформації його ланок, перш за все лісового господарства, відповідно до принципів сталого розвитку, а також обґрунтування необхідності проведення ряду організаційно-економічних перетворень для створення ефективності системи управління лісовим сектором.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У нашому розумінні лісовий сектор – це складна організаційно-економічна система, яка поєднує зацікавлених суб'єктів господарювання, державні і громадські установи й організації, які забезпечують функціонування і взаємозв'язок ланок міжгалузевого ланцюга «лісове господарство – лісопереробка – ринок лісосировини і лісопродукції», створюючи належне технічне, фінансово-інвестиційне, інноваційне, інституціональне, адміністративно-управлінське, науково-методичне, інформаційне, логістичне та інші види забезпечення. З даного визначення зрозуміло, що поняття «лісовий сектор» є значно ширшим за поняття «лісовий комплекс», адже, крім традиційних складових лісового комплексу, враховує складну підсистему, якою є ринок лісосировини і лісопродукції, а також стадії поглибленої переробки деревини та інших продуктів лісу, широке використання несировинних якостей лісу. Звичайно, таке розуміння значно ускладнює процес аналізу та оцінки взаємозв'язків, які існують у лісовому секторі, адже окремі ланки лісового сектору функціонують у нерозривному взаємозв'язку з господарствами ланками інших секторів. Зокрема, діяльність щодо використання рекреаційного потенціалу лісів тісно переплітається з сектором туризму і рекреаційної індустрії.

На даний час серед ланок лісового сектору найбільш розвиненим і контрольованим з боку державних інститутів є підсектор лісового господарства. Центральним органом державного управління у сфері лісового господарства є Державне агентство лісових ресурсів України (Держлісагентство), у безпосередньому підпорядкуванні якого перебувають обласні управління лісового та мисливського господарства, республіканський комітет АР Крим з лісового та мисливського господарства. У результаті першого етапу адміністративної реформи у віддання Держлісагентства було передано міжгосподарські лісгоспи, які перебували в системі Мінагрополітики України. Необхідність зосередження функцій управління лісами у єдиному органі зумовлена потребою в розробці уніфікованих заходів щодо удосконалення системи еколого-економічного регулювання відновлення, відтворення та охорони лісових ресурсів.

Більшість дослідників сходяться на тому, що реформування лісового сектора України має відбуватися на основі симбіозу польської та російської моделей. Необхідно встановити беззаперечний пріоритет екологічних функцій лісу, підвищити таксову вартість деревини на пні, ввести такси на ліквідну деревину від рубок догляду, встановити митні збори на експорт необроблених лісоматеріалів і пиломатеріалів, запровадити лісовий (земельний) податок. Враховуючи те, що серйозною проблемою лісового господарства є незначний попит на низькоякісну і маломірну деревину, необхідно модернізувати потужності існуючих целюлозно-паперових комбінатів і

вводити нові, а також відновлювати виробництво ДСП. Вдале вирішення інноваційно-інвестиційного розвитку целюлозно-паперового, лісохімічного та деревообробного підкомплексів лісового сектора залежить від інституціоналізації цілого комплексу економічних преференцій, в першу чергу щодо податкового регулювання та кредитного забезпечення.

Основними складовими переводу лісового сектора України на модель сталого розвитку мають бути: узгодження системи фінансового забезпечення лісового господарства з використанням альтернативних джерел фінансування; упорядкування відносин власності на ліси; інституціоналізація сучасних організаційно-правових форм лісогосподарської діяльності; удосконалення системи регулювання регіональних ринків необробленої деревини, а також експортної діяльності лісогосподарських підприємств.

Розробка дієвої моделі реформування системи управління лісами з метою підвищення ефективності використання природно-ресурсного потенціалу лісового сектора має базуватися на критичному аналізі зарубіжного досвіду вирішення проблем управління ефективністю лісогосподарських підприємств. Інституціональною нормою, яка є характерною для більшості країн Центральної і Східної Європи і яка має бути перенесена у вітчизняну практику, є децентралізація управління лісами через підвищення відповідальності регіонів за ефективність їх використання. Дослідження показують, що варто запозичувати досвід Російської Федерації щодо збереження під контролем держави лісогосподарських підприємств і підвищення централізації фінансових потоків шляхом створення лісогосподарських холдингів.

В цілому, на нашу думку, необхідно максимальною мірою імплементувати у національну систему лісових відносин позитивний зарубіжний досвід, який передбачає збереження лісів у державній власності, але при цьому не виключає проведення аукціонів на здійснення лісокористування, оренди ділянок лісового фонду та концесії лісів. Крім того необхідно враховувати той факт, що система управління лісами в Україні згідно першого етапу адміністративної реформи вмонтована в загальну систему Міністерства аграрної політики і продовольства і тому доцільно запозичувати досвід країн, де сформована аналогічна модель. Такими країнами є Словаччина та Чехія. Варто запозичити досвід цих країн щодо впливу на процеси лісокористування недержавних організацій, що суттєво покращить контроль за дотриманням природоохоронного законодавства, впорядкує відносини на регіональних ринках деревини та посилить взаємозв'язок між територіальними громадами та лісогосподарськими підприємствами в питаннях відведення малопродуктивних земель під заліснення.

Формування системи сталого управління лісовим сектором в умовах глобальних змін клімату має базуватися на фундаментальних постулатах концепції економічного захисту природи. Ця концепція включає ряд принципів, основними з яких є: пріоритетність обов'язкових інструментів екополітики над ринковими; посилення екологічної спрямованості всіх інструментів економічної політики; збільшення кількості ефективних ринкових інструментів екополітики; забезпечення трансформації зовнішніх негативних економічних ефектів у внутрішні.

Ці принципи мають бути вихідною методологічною передумовою формування національної лісової політики, спрямованої на розробку механізмів переведення лісового господарства на модель сталого розвитку виходячи з міжнародних природоохоронних конвенцій. На жаль, в останні періоди цей процес проходить надто повільно у зв'язку з відсутністю системи критеріїв та індикаторів, що дозволяють перманентно оцінювати рівень зрушень у цьому напрямі.

Вітчизняна практика засвідчує, що система управління лісами в Україні відзначається періодичними трансформаційними процесами, що полягають у

перереформуванні системи управління лісами в розрізі відповідних підрозділів Кабінету Міністрів України. Побудова системи сталого управління лісами у стратегічних пріоритетах має синхронізуватися з положеннями Кіотського протоколу, які передбачають фінансування заходів заліснення непокритих лісом площ з метою додаткового поглинання і скріплення вуглекислого газу з атмосфери. Вдало вирішити таке стратегічне завдання, як показують результати досліджень, можна шляхом формування відповідної законодавчої бази, яка чітко розмежовувала б повноваження органів державної влади й окремих лісокористувачів щодо участі в міжнародних конвенціях із проблем сталого розвитку лісового господарства.

На основі проведених досліджень було встановлено, що розробка концептуальних підходів формування системи сталого управління лісами має базуватися на поєднанні галузевого і територіального принципів управління. Враховуючи те, що залісненість території України є однією з найнижчих у Європі і між посадкою та стиглістю лісів має місце значний часовий лаг, магістральним елементом системи сталого управління лісами має бути система стимулювання комплексної переробки деревини, максимально можливого залучення в господарський оборот несировинних якостей лісів, а також усебічне впровадження в господарську практику елементів екологічного менеджменту.

Досвід попередніх років та окремих країн пострадянського табору переконує в тому, що формування системи сталого управління лісами має виходити з необхідності трансформації системи управління ефективністю функціонування лісового комплексу. Сучасна практика функціонування лісогосподарських підприємств свідчить про наявність багатьох проблем, що стримують їх розвиток і не дозволяють повною мірою використати резерви підвищення еколого-економічної ефективності лісокористування. Перший етап адміністративної реформи в Україні значною мірою торкнувся впорядкування системи державного управління лісами: на загальнодержавному рівні Державне агентство лісових ресурсів було підпорядковане Міністерству аграрної політики та продовольства, а на місцях – лісогосподарські підприємства підпорядковані обласним управлінням лісового і мисливського господарства. Принциповим моментом поглиблення адміністративної реформи в системі управління лісами є передача від підрозділів Держлісагентства підрозділам Міністерства екології та природних ресурсів функцій контролю за дотриманням стандартів, планів і лімітів використання лісоресурсного потенціалу.

Враховуючи погляди вітчизняних учених, попередній досвід управління лісами та можливості інноваційно-інвестиційного розвитку лісового господарства, можна виділити основні концептуальні засади трансформації системи управління лісового сектора, які ув'язують механізми трансформації (розширення набору інструментів регулювання лісокористування) з основними напрямками вдосконалення системи управління лісами. Реалізація цілей трансформації системи управління лісового сектора має забезпечити реальну децентралізацію управління, формування й реальну інституціоналізацію системи стимулювання розвитку ринкової інфраструктури, підвищити рівень самоокупності підприємств і добробут місцевого населення.

Щоб уникнути інституціональних розривів у системі лісового господарства та деревообробки, процеси трансформації повинні поширюватися на всі сфери економічної діяльності в лісовому секторі, перш за все в таких напрямках: збільшення повноважень органів управління лісовим сектором на регіональному й локальному рівнях; спрощення процедури виділення земель органами місцевого самоврядування для забезпечення додаткового лісовідновлення; узгодження дій між органами екологічного контролю та органами управління лісами в напрямі посилення взаємозв'язку між реальним станом лісового господарства і системою спонукальних підойм щодо раціоналізації використання лісосічного фонду; впровадження сучасних

форм підприємництва та об'єднань підприємств на різних стадіях відтворювального процесу.

Враховуючи наявність значного спектра інституціональних суперечностей у вітчизняному господарському законодавстві та складність адміністративної реформи в лісовому секторі, формування інститутів державно-приватного партнерства має виступати одним з етапів трансформаційних перетворень. Передувати формуванню таких інститутів має заснування ДАК «Ліси України» і державних регіональних акціонерних холдингових лісопереробних компаній, що створить підґрунтя для поєднання виробничо-технічного та природно-ресурсного потенціалу державних лісогосподарських підприємств і приватних підприємницьких структур і дасть можливість залучати до процесу лісогосподарського підприємництва сторонніх інвесторів, суб'єкти ринкової інфраструктури та генеральних підрядників. Щоб відпрацювати механізм таких перетворень і в подальшому поширити в загальнонаціональному масштабі, варто його апробувати на прикладі лісового комплексу лісозабезпеченої області, що дозволить практично перевірити дієвість запропонованих організаційних інновацій.

Трансформація лісового сектора буде вдало корелювати з адміністративною реформою всього природно-ресурсного сектора, якщо будуть сформовані принципово нові механізми трансформації його інституціональної системи.

Висновки. Дослідження показали, що лісовий сектор багато в чому визначає, особливо в лісозабезпечених регіонах, потенціал усього господарського комплексу, відіграє вагомий роль у зміцненні агроландшафтів і збереженні природних водних об'єктів, тому формування ефективної системи управління еколого-економічними процесами, що відбуваються у ньому, має враховувати взаємозв'язок з іншими складовими природно-ресурсного потенціалу та галузевою структурою національної та регіональної економіки. Тобто мова йде про необхідність формування системи інтегрованого управління лісовим сектором, що може стати предметом детальніших подальших досліджень у даному напрямку.

Список використаних джерел:

1. Антоненко І. Лісоресурсний комплекс: проблеми та напрями розвитку / І. Антоненко // Економіст. – 2011. – № 4. – С. 56–58.
2. Василик Н. М. Механізм стимулювання комплексного використання лісоресурсного потенціалу: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.06 / Н. М. Василик; Луцький нац. техн. ун-т. – Луцьк, 2011. – 24 с.
3. Голян В. А. Державно-приватне партнерство як ефективна форма підприємництва у лісовому секторі / В. А. Голян, С. М. Демидок // Агросвіт. – 2010. – №15. – С. 2–9.
4. Дейнека А. М. Лісове господарство: еколого-економічні засади розвитку: Монографія / А. М. Дейнека. – К.: Знання, 2009. – 350 с.
5. Дяченко Я. Організація управління лісовим комплексом // Економіка України. – 1995. – №3. – С.24–29.
6. Карпук А. І. Економічне регулювання лісокористування в ринкових умовах : [монографія] / А. І. Карпук. – Луцьк: Твердиня, 2012. – 492 с.
7. Коваль Я. В. Проблеми збалансованого лісокористування в системі сталого розвитку / Я. В. Коваль, В. С. Бондар, О. А. Голуб. – К.: Наук. світ, 2005. – 224 с.
8. Кравець П. В. Критерії та індикатори сталого управління лісами України / П. В. Кравець, П. І. Лакида // Наук. вісник УкрДЛТУ: зб. наук.-техн. праць. – Львів: УкрДЛТУ. – 2002, вип. 12.7 – С. 146–158.
9. Лицур І. М. Еколого-економічні проблеми просторової організації лісового комплексу України / І. М. Лицур. – К.: РВПС України, 2010. – 317 с.
10. Мішенін Є. В. Трансформація еколого-економічних основ відтворення лісових ресурсів / Є. В. Мішенін // Науковий вісник „Менеджмент природних ресурсів, екологічна і лісова політика”. – Вип. 14.2. – Львів: УкрДЛТУ, 2004. – С. 66–71.
11. Синякевич І. Лісове господарство України в XXI ст.: сценарії розвитку / І. Синякевич, І. Соловій, А. Дейнека // Економіка України. – 2007. – № 9. – С. 72–81.
12. Фурдичко О. І. Лісове господарство України: перспективи, критерії та індикатори екологічно сталого ведення й управління / О. І. Фурдичко // Регіональна економіка. – № 2. – 2003. – С. 21-33.

Рецензент Голян В. А.